

AZ OBJEKTIVITÁS A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOKBAN.

I.

Mindazok, akiknek nincs érzékük az elméletek iránt és szellemes elmejátéknál többet nem vélnek látni bennük, hamar készen vannak az olyan ítéletekkel, hogy amit az elmélet helyesnek tart, elméletileg talán igaz is lehet, de mitsem mond a gyakorlati élet számára, mert a gyakorlatban alkalmazva kétségkívül helytelennek bizonyulna. Más volna tehát az elmélet és más a gyakorlati élet igazsága. Hogy az ilyen okoskodások mennyire régi keletűek, arra nézve elég *Kantra*, hivatkoznunk, aki már 1793-ban külön tanulmányt szentelt ennek a kérdésnek. Tanulmányainak címe is igen kifejező: «Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nichts für die Praxis».¹ *Kant* ebben a tanulmányában meggyőző erővel mutatja ki, hogy nem lehet ellentét az elmélet és a gyakorlat igazsága között, de még az ő éles logikája és nagy tekintélye sem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy az említett előítélettel le tudjon számolni és ma, másfél évszázad múltával is, éppen annyira időszerű a kérdés, akár *Kant* idején.

A másik részről nem kevésbé elterjedt és veszedelmes túlzás, amelyik azt várja a tudománytól, hogy mindig és mindenkor irányításul szolgáljon a gyakorlat embere számára. Eszerint a felfogás szerint nem is tudomány az, amelynek közvetlen gyakorlati hasznát venni nem lehet és a tudomány célja is az volna, hogy a gyakorlati élet szükségleteit elégítse ki, a gyakorlat érdekeit és szempontjait szolgálja. Ezzel a felfogással szemben hivatkoznunk kell arra, hogy a tudománynak soha nem látta volna olyan nagy hasznát a gyakorlati élet, ha a tudomány nem függetlenítette volna magát a pillanatnyi szükségletektől, gyakorlati érdekektől és nem törekedett volna egyesegyedül az igazság minél teljesebb megismerésére. Hermann von *Helmholtz*, a kiváló német fizikus, hivatkozott egyik előadásában² *Galileinek* az ingalengés, *Galvaninak* és *Voltának* a villamosság körül tett felfedezéseire, mint példáira annak, hogy őket ugyan nem vezette gyakorlati szempont, elméleteik gyakorlati hasznát sem lehetett előrelátni és ezek mégis fontos, nélkülözhetetlen alapjaivá váltak olyan elméleteknek, ame-

¹ Immanuel Kants vermischte Schriften, Bd. III. Halle, 1799. Újabbán kiadva: Imm. Kants Werke Bd. VI. Berlin, 1914. 357—398. old.

² «Über das Verhältnis der Naturwissenschaften zur Gesamtheit der Wissenschaft.» Akademische Festrede, gehalten zu Heidelberg 1862. Felvéve «Natur und Naturwissenschaft 107—137. old. München 1925.

lyek aztán már a gyakorlati életnek is igen nagy szolgálatokat tudtak tenni. De még ezen a kétségtelen igazságon felül is nem mindennél emelkedettebb álláspont-e a Henri *Poincaré*-é, amelynek egyik magyar fordításban is megjelent ismeretelméleti munkájában¹ ad kifejezést, amikor a bevezetésben azt mondja, hogy az igazság kutatása az egyedüli cél, amely emberi tevékenységünkhöz méltó; s ha kétségkívül először az emberi szenvedések enyhítésére kell is törekednünk, ez is csak arra való, hogy az ember megszerzett szabadságát az igazság tanulmányozására és a róla való emelkedésre fordíthassa? *Poincaré* tehát időrendi elsőbbséget látszik adni a gyakorlati érdekeknek, de ezek kielégítése is csak az igazság kutatásának egyik gyümölcse, nem pedig a tudomány tulajdonképeni célja.

De hallgassuk csak meg Henri *Poincaré*t máshelyütt is. Van neki egy másik ismeretelméleti munkája² is, amelynek magyar fordítása, sajnos, hiányzik. E munkájának német fordításához³ a szerző külön előszót írt s ebben olyan kérdéssel foglalkozik, amely különösen érdekelheti a társadalmi tudományok iránt érdeklődők táborát. *Poincaré* ugyanis ebben az előszóban szövéteszi az elmélet és gyakorlat viszonyát a természettudományokban, tehát olyan területen, ahol a kettő között ellentétet alig tételeznénk fel. Megtudjuk *Poincarétól*, hogy bizony a természettudományi elméletek értékét is kétségbevonják a gyakorlat emberei és ott is áll a harc, már amennyiben a gyakorlat embereinek ezeket az elméleti okoskodásait komolyan kell venni. Két érvük van a «tudomány ellenségeinek». Az egyik az, hogy ami ma igaz, azt holnap tévedéssé teszi a tudományos haladás. Ezzel az érveléssel szemben *Poincaré* a «tudomány» alkalmazásaira utal, amelyek léte megóvhat minket a pesszimizmustól. A másik érv az, hogy sok találmány munkásoktól, tehát nagyobb képzettség nélkül való emberektől ered s első kísérleteiket a tudósok vállvonogatva fogadják. Ha a feltaláló kitart, akkor éppen az segíti eredményhez, hogy a «tudományt» lenézi. Csak ha sikere van, bizonyítják be a tudósok, hogy kísérletének sikerülnie is kellett. *Poincaré* elismeri ez érvelés igazát: «merész vállalkozások gyakran tulajdoníthatók azoknak, akik nem szédülnek s hogy ne szédüljenek, nem szabad túlvilágosan látniok. Ezek közt csak azokat tartjuk számon, akik boldogulnak, de azokat nem, akik a nyakukat törik. De még a tudatlan is akaratlanul a tudomány hatása alatt áll ma. A tudomány ad formát álmainak, gyakran a kivitel eredete egy tudományos eszme. Minden feltalálónak voltak elődei, akik a nehézségektől visszariadtak, míg ők anélkül, hogy látták volna az összes nehézségeket, sorra valamennyit áthidalták».

De azért tagadhatatlan, hogy az a szembenállás, ami a társadalomtudományi elmélet és a gyakorlati élet közt tapasztalható, egészen más, mint az, amelynek példáival a természettudományok szolgálnak. A természettudományokra igazságként állhat az a tétel, hogy amennyiben ellentét mutatkozik elmélet és gyakorlat között, abban szabály szerint csak a gyakorlati megítélés lehet a hibás, amely vagy nem veszi észre, hogy mi mindent

¹ La Valeur de la Science. Paris, 1905. A magyar kiadást fordította Kiss Kázmér. Budapest, 1925.

² Science et Méthode. Paris, 1908.

³ Németre fordította F. és L. Lindemann. Leipzig, 1914.

köszönhet az elméletnek vagy téved abban a hiedelmében, hogy az elmélettel tárgyilag is szembehelyezkedett, vagy végül helytelen az az álláspont, amelyet elfoglalt. Az ellenkező eset, amikor az elmélet oldalán van a tévedés, csak a ritka kivételek közé tartozik, de ezt a tévedését is belátja és jóváteszi az elmélet igen hamar. Már a társadalmi tudományokban a helyzet egészen más. Az elmélet és gyakorlat ellentéte sokkal mélyebb és sokkal tartósabb is. Az ellentét nem csupán a gyakorlati megítélés hibájából eredhet, hanem talán még inkább az elmélet tévedéseinek, egyoldalúságainak folyománya. Hiába, nem lehet eltagadni azt a tényt, hogy a társadalmi tudományok, noha hamarabb indultak neki a fejlődésnek, azután jobban elmaradtak, úgyhogy ma már nem tudnak lépést tartani azzal a fejlődéssel, amellyel a legújabbkori természettudományok büszkélkedhetnek. Ha nem így volna, nem lehetne megmagyarázni, hogy miért időszerű ma is még egy Aristotelesnek politikája, holott a fizikája ma már csak naivitásként hathatna. De egy másik tanulság is származtatható ebből az eltolódásból. Azt szokás mondani, hogy a társadalmi tudományok jelenségei bonyolultabbak és feladatuk nehezebb a természettudományokénál s ennek kell tulajdonítani, ha a társadalmi tudományok elmaradtak a természettudományok fejlődése mögött. De ha ezt az állítást készpénznek vesszük, fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy lehetséges, hogy a tudományok fejlődésének legkezdetén éppen a társadalmi tudományok értek el nagyobb fejlettségi fokot, melynek még ma sem csupán történeti értéke van, nem pedig a természettudományok, holott ezek jelenségei egyszerűbbek volnának és feladatukat könnyebbnek kellene tartani?

A társadalmi tudományok körül tehát baj van. Nincs, vagy legalább is csak aránytalanul kis mértékben van olyan közkincsük, amelyre az egyes tudományok minden iránya egyaránt esküszik. Élénk vita folyik még minden alapfogalom körül, minden kutató még más módszert is követ, úgyhogy nem teljesen alaptalan Henri *Poincaré* véleménye, amikor azt tartja a szociológiáról, hogy ennek a tudományágnak van a legtöbb módszere, de a legkevesebb eredménye.¹ Amikor a gyakorlati élet szembehelyezkedik ezekkel az elméletekkel, állásfoglalása nincs minden igazság híján. Először is melyiket kövesse, amikor egymásközt sem tudnak meggyekezni? Másodszor meg ki van-e akár csak egy is próbálva annyira, hogy a felelősséget a cselekvő ember vállalhassa helyette? Követi tehát kiki a saját meggyőződését és közvetlen tapasztalatait, melyeknek következményeiért aztán nem okolhat senkit, csak sajátmagát. De nem szabad elfelejteni, hogy itt is áll az, amit *Poincaré* a természettudományi elméletekről mondott, hogy tudniillik senkise veszi észre, hogy mikor és hogyan került elméletek befolyása alá. Nem tudja, hogy meggyőződésének mennyi eleme nem közvetlenül szerzett, hanem származtatott, vagyis a társadalmi tudományok elméletei is hatnak észrevétlenül. Ezek az elméletek is gyakorlatilag ható tényezőkké válnak és nem fontos, hogy a gyakorlat emberének cselekvése közben van-e tudomása arról, hogy elméletek hatása alatt áll és azokat valósítja meg. Sőt a siker érdekében van, ha az elméletek már a cselekvő ember vérébe mentek át, mielőtt megvalósulásukig eljutottak volna.

¹ Science et Méthode, I. könyv. i. fej. (12—13. old.): «la sociologie est la science qui possède le plus de méthodes et le moins de résultats».

De az elméletek reputációja érdekében rá kell mutatni erre a szerepükre, vagyis arra a nevelő, gondolatokat adó, meggyőződést alakító munkára, amelyet a társadalmi tudományok elméletei is állandóan végeznek.

A gyakorlati élet tehát át van itatva a társadalomtudományi elméletek hatásaival. Igaz, gyakran az boldogul, aki ellenükre cselekszik. Sokszor erősebbek az elméletek hatásainál a legkülönbözőbb elfogultságok és előítéletek. Nem egyszer ellenben magukban az elméletekben kell az elfogultságok és előítéletek nyomait keresnünk. Ez olyan probléma, amelyet a természettudományok, legalább is a modern természettudományok, nem ismernek. Egyrészt kétségtelen, hogy a természettudományok ilyen vagy olyan állásfoglalásához egyéni érdekek nem fűződnek, hacsak az nem, hogy valaki makacsul ragaszkodik a maga felfogásához, még akkor is, amikor annak téves voltáról meggyőződést szerzett. De másrészt akár ilyen, akár más formában jelentkezék valami elfogultság a természettudományokon belül, annak hosszú életet jósolni nem lehet, mert a természettudományoknak olyan próbakövük van, amellyel vitába szállni nem lehet és ez: a közvetlen tapasztalat. Sajnos, a társadalmi tudományok ezzel a próbakövel kevésbé tudnak bánni. Társadalmi tények perdöntő jelentősége sokkal kisebb, sőt gyakran a tényekkel szemben bizonyos idegenkedés tapasztalható. Nem mintha az empirizmus munkájának híjjával volnának a társadalomtudományok, mi több, a gazdaságtörténeti iskolánál egyenesen a hiperempirizmus jeleit lehet megállapítani. Inkább a típusok kiválasztásának nehézsége és a tipikus esetek vizsgálatának elmaradottsága okozza a bajt. Ebből merítheti erejét az említett idegenkedés, mely hajlandóságot mutat arra, hogy a kínai bölcs szavait kövesse: anélkül, hogy a szobánkból kimennénk, meg lehet ismernünk a világot. Ilyen felfogás mellett persze lehetetlen áthidalni az úrt, mely tátong néha elmélet és gyakorlat között, sőt csak természetes, ha a hibát ebben az esetben az elmélet oldalán keressük. Nem tudjuk megállni, hogy ne hivatkozzunk itt *Helmholtznak*. egy 1877-ben tartott kedves előadására,¹ amelyben visszapillant tudományos pályája kezdetére és elmondja, hogy arról a helyről beszél, ahol 35 évvel előbb is tartott előadást, még pedig a visszérdaganaokról. Majd így folytatja: «Da ich nie eine Blutadergeschwulst hatte operieren sehen, so war der Inhalt meines Vortrags freilich nur aus Büchern kompiliert; aber Büchergelehrsamkeit spielte damals noch eine viel breitere und angesehenere Rolle in der Medizin, als man sie ihr heutzutage einzuraumen geneigt ist». Vájjon nem állítható-e egyes társadalmi tudományok bizonyos irányairól, hogy ők még ma is 1842-öt írnak? ...

II.

Max *Weber* legfinomabban megírt és méltán legnagyobb hatású dolgozatában² az Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik átvétele

¹ «Das Denken in der Medizin.» Rede, gehalten in Berlin 1877. Felvéve az idézett helyen 166—193. old.

² Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. 1904. L. a Lógóban megjelent dolgozatát is: «Der Sinn der Wertfreiheit der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften». Mindkettő felvéve Webernek «Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre» c. kötetében (Tübingen, 1922.)

alkalmával épen azt választotta vizsgálatára tárgyául, hogy a szociológiai elmélet irányadóul szolgálhat-e a szociálpolitikai gyakorlat számára vagy sem. Max *Weber* a maga érzékeny lelkületével teljes súlyában felfogta azt a nyomást, amit a társadalomtudományokra a nézetek szétágazódásának és az álláspontok kiegyenlíthetetlen ellentétének gyakorolnia kellett. Mások megelégedtek azzal, ha a maguk felfogásának csálthatatlanságában hittek és a többiek legfeljebb tévelygő eretnekeknek tartották. Max *Weber* nem az az ember volt, aki ennyivel beérte volna. Ő nem abban látta a lényegét, hogy az egyiknek talán több az igaza, hanem arra törekedett, hogy mindannyian megértsék és megbecsüljék egymást. A társadalomtudományi viták már ott tartottak, hogy inkább hasonlítottak dulakodásokhoz, mint vetélkedésekhez, mert már nem az ész csatái voltak, hanem a szenvedélyekéi. Max *Weber* érezte ezt és kereste a módját, hogy hogyan lehetne a társadalomtudományokból a szenvedélyeket kiküszöbölni. A szenvedélymentes tudomány: ez volt az, amit ő objektivitásnak nevezett. A szenvedélyek eredetét a világnézeti ellentétekben kereste, tehát azt kellett követelnie, hogy mindaz, aminek eldöntésébe a világnézeteknek bele kell szólniuk, rekesztessenek ki a tudományos vizsgálódás köréből. A világnézetek döntésétől függőnek tekintette a gyakorlati kérdésekben való állásfoglalást, ezért vallotta, hogy társadalmi politika, mint tudomány, nem lehetséges. Ezzel azonban feloldotta a konzervatív, a liberális, a radikális, a szocialista, de még a kommunista politikát is az egyoldalúság vádjá alól, mert amint kijelentette, hogy a tudomány nem tehet igazságot a világnézetek között, viszont a politikai állásfoglalások a világnézeti különbségektől függenek, azzal elismerte, hogy valamennyi irányzat egyaránt jogosult és egyik se igényelhet elsőbbséget a többivel szemben.

Más oldalról viszont azt is megszenvedték a társadalmi tudományok, hogy egyes képviselőik egyoldalú álláspontjuknak megfelelő gyakorlati tevékenységet fejtettek ki és balsikereik károsan hatottak vissza arra a tudományágra, amelynek képviselői voltak. Max *Webernek* tehát, akinek annyira szívében fektült a társadalmi tudományok sorsa, nem lehetett szótlannul szemlélnie azt, hogy egyes emberek hibáiért az egész tudománynak kelljen helytállania és ezért csak természetes, ha a tudósok, mint tudósok politizálásától óva intett és mindennemű jóslások közt a legvégzetesebbeknek a professzori jóslásokat minősítette.

Max *Weber* különválasztotta a gondolkodó és cselekvő ember munkakörét, az elméletet a tudomány hatáskörébe utalta, a szociálpolitikát ellenben kirekesztette belőle. Nem mondta ezzel a szociálpolitikai vitákat feleslegeseknek, mert hiszen nemcsak osztályérdekek, hanem világnézetek felett is vitatkozunk, sőt nem tekintette összeférhetetlennek a tudóssal sem, hogy ezekben a vitákban résztvegyen, csak épen hogy akkor már nem beszélhet a tudomány nevében és nem követelhet elsőbbséget a maga számára. A szociálpolitika nem mentesíthető szubjektív ideálokból kiinduló értékelésektől, a tudósok szubjektív ideáljai pedig semmivel sem tudományosabbak, mint a laikusokéi.

Más lenne tehát a társadalomtudomány és más a szociálpolitika. A határvonalat pedig nem ott kellene meghúzni, ahol a tényleges gyakorlati eljárás kezdődik, hanem már ott, ahol az okoskodás a gyakorlatra

irányul. Ebben a szellemben foglalja össze a legújabb szociálpolitikai irányok felett tartott seregszemléjét Karl *Pribram*, amikor azt mondja, hogy a mai szociálpolitika képe a világnézetek harcát mutatja.¹ Ha ebből a harcból a tudományt kirekesztjük, akkor még mindig tisztázni kell a tudománynak a szociálpolitikához való viszonyát és igazán csak elnevezés kérdése, hogy azt a munkásságot, amellyel a tudomány még Max *Weber* szerint is kétségtelen szolgálatára lehet a szociálpolitikának, csupán a társadalomtudomány részének vagy egyben tudományos szociálpolitikának is tekintjük-e. Robert *Wilbrandt* igen meggyőzően érvel amellett, hogy még Max *Weber* felfogásának elfogadásával is van helye gazdaságpolitikának, mint tanácsadó tudománynak. De még akkor sem adhat tanácsot abban a tekintetben, hogy adott esetben milyen célokat válasszunk, hanem csak adott célokhoz javasolhat megfelelő eszközöket, de ezt is csak abban a formában, hogy bemutatja, milyen eszközök, milyen eljárások hova vezetnek, milyen következményekkel járnak.²

Nem szándékunk kitérni arra a nagy irodalmi vitára, amely a gazdasági és szociális politika kérdése körül két táborra osztotta a német közgazdákat, csak néhány szempontra akarunk rámutatni. Először is kétségtelen, hogy egy ilyen vita a természettudományokban teljességgel lehetetlen volna. De tovább is mehetünk: még a társadalmi tudományok területén is csak a németeknél fordulhatott elő. Július *Hirsch* nem ok nélkül említi meg, hogy Amerikában, ahol a közgazdaságtan tudományosnak minősített kérdései mind gyakorlati vonatkozásúak, egy a németéhez hasonló vita képtelenség lenne.³ De nemcsak az amerikaiaknál, másutt sem verhetett ez a vita nagyobb hullámokat: a német mentalitás és német viszonyok nélkül ez a vita minden értelmét vesztené. Max *Weber* indítékai mind helyesek: az objektivitásnak mint tudományos törekvésnek jogosultsága vitathatatlan, de az eszközök, amelyeket javasol, túlságba visznek. A világnézeti ellentétek és szubjektív ideálok kiküszöbölése szükséges, de el nem érhető azzal, hogy a szociálpolitika tudományos jellegét elvitatjuk, mert ezek az ellentétek már a szigorúan vett elméletbe is behatoltak. Hiszen vannak, akik minden elméletet végső fokon a világnézeti állásfoglalásokból vezetnek le! A szenvedélymentességre is törekedni kell, de épen elég okunk van arra, hogy a szenvedélyektől még a szigorú elméleteket is óvnunk kelljen. Gondoljunk csak arra, ami ezt az egész vitakérdést felszínre hozta: a német «tudományos» szocializmusra. Ha ki is küszöböljük a gazdasági és szociális politikát a tudományos szemléletből, ezzel még nem adtunk túl azokon az elméleteken, amelyeken ugyanúgy érzik a szenvedély tüze s amelyek ugyanúgy át vannak itatva szubjektív ideáloktól, világnézeti felfogásoktól, «erkölcsi» értékelésektől. Mi több, minél inkább fosztunk meg minden «politikát» tudományos jellegétől, annál inkább fog a tudományos érvekre áhítozó elfogultság az elméletekbe behatolni.

¹ Festgabe für Lujo Brentano. 1925. Leipzig. II. köt. Die Wandlungen des Begriffs der Sozialpolitik. 223—267. old.

² L. négy tanulmányának kivonatát a Társadalomtudomány 1925. évi 8—10. számában (375—380. old.), valamint az ott található utalásokat.

³ Das amerikanische Wirtschaftswunder. Berlin, 1926. XI. 2. fejt. (227. old.)

Nem a «politika» határvonala az, ahol a szubjektivitás kezdődik, beleágyazza az már magát azokba az alapokba, amelyekre aztán a «politika» is felépül. És minél mélyebbre furakodott a tendencia, annál erősebb, annál kevésbé lehet kiűzni. Azért csak *tüneti* kezelés volna, ha a kiütközéseit eltüntetnők, de a gyökerét meghagynók. Kijelenthetjük, hogy a tudomány nevében nem lehet munkásuralmat követelni, de ezzel a kizsákmányolási elmélet még nem lett tudományosabb és elfogulatlanabb, pedig megállhat anélkül, hogy bármiféle «politika» lenne a világon. Igaza attól függ, hogy a tényeknek megfelel-e, nem pedig attól, hogy belőle bizonyos követelményeket is levontunk-e vagy sem. Tudvalevő, hogy *Marx* tételeinek nem jelentéktelen része nem volt egyéb, mint a klasszikus közgazdaságtan egyes tételeinek határozottabb formában való megszövegezése. Ha a tudomány a klasszikus közgazdaságtan alapjáról eltávolodott, abban nem kis része volt azoknak az ellentmondásoknak, amelyek *Marx* konzekvenciáival felszínre kerültek. *Marxnak* tehát elméleti forrásai voltak és azt sem lehet tagadni, hogy ő volt a «grand théoricien»-je a szocializmusnak. De ha minden «politikától» tartózkodott volna is, akkor sem lett volna elmélete kevésbé egyoldalú és elfogult. Épen az a veszélyes a marxizmusban, hogy nem normákat akart felállítani, hanem tételeit természeti szükségyszerűségeknek állítja oda, amelyek egyaránt érvényesek volnának és érvényesülnének, akár elismernék őket, akár ellenük szegülnénk. Nem azzal állnak vagy buknak tehát, hogy helyesek és célszerűek-e, hanem azzal, hogy igazak-e, vagyis megfelelnek-e a tényeknek.

De nézzünk egy másik példát. Herbert *Spencer*, a szintetikus filozófia megalapítója, a darwinizmussal egy időben hirdette a «struggle for life» és a «survival of the fittest» igéit. Ha feltesszük, hogy a darwinizmus egyes tételei érvényesek a társadalomra is, ezzel még csak egy elméletet alapoztunk meg, melynek igazsága attól függ, hogy a tényekkel összeegyeztethető-e. Nem szükséges ebből még olyan konzekvenciákat levonnunk, mint Herbert *Spencer* megtette és az állami beavatkozás ellen fordulunk, mint amely a létért való küzdelmet meghamisítja és a jobbik fennmaradását megakadályozza. Ily konzekvenciák nélkül is fennmaradhat a darwinisztikus társadalomfelfogás és nem szükséges valamilyen politika szolgálatába szegődnünk, vagy akár csak a társadalompolitika számára általában is normákat megszabnunk. De épen az ilyen esetek, mint a marxizmus vagy a darwinizmus mutatják a legjobban, hogy az elméletben már a normák bennrejlnek, csak ki kell mondani őket. Az az elfogultság és egyoldalúság, ami a normatív állásfoglalásban jelentkezik, csak kiélezi és szembeötlőbbé teszi azt a tényt, amit az elméletben kevésbé vettünk észre. Max *Weberrel* szöges ellentétben mi ebből nem azt a következtetést vonjuk le, hogy a gazdasági és szociális politikát rekesszük ki a tudomány köréből, miután itt az irányzatosságok túlságosan is bántók, hanem ép ellenkezőleg azt kívánjuk, hogy a gyakorlat próbakövén, az alkalmazásban, a tényekkel szemben mutassák meg mindannyian, hogy tulajdonképpen mit is érnek.

Ez az okfejtésünk teszi érthetővé, ha tanulmányunk élére az elmélet és gyakorlat egymáshoz való viszonyának kérdését helyeztük. Az elmélet és gyakorlat szükséges összhangjával ellenkezőnek tekintjük ha az objek-

tivítás nevében szétszakítjuk a társadalomtudományt és a társadalompolitikát egymástól, mert a társadalompolitika az a híd, amely a szűkebb értelemben vett tudományt a gyakorlattal összekapcsolja. A társadalompolitika az a tudományterület, amely mást sem tesz, mint hogy az empirikus ismeretanyagból szerkesztett elméletet konkrét esetekhez alkalmazza és a való élet eseteivel összevetve megállapítja esetleges hibáit vagy igazolja helyességét. Mindenesetre mindig tudatában kell lennie annak, hogy az elmélet mennyire van máris bizonyítva. Minél több benne a pusztá feltevés, annál bizonytalanabb a belőle vont következtetés. Másrészt meg mindig fontos tudni azt, hogy a konkrét eset körülményeiből, amelyre tételünket alkalmazni akarjuk, mennyit ismerünk. Tudatában kell lennünk annak, hogy amennyiben a konkrét eset bizonyos körülményei ismeretlenek lehetnek előttünk, normáink csak azzal a megszorítással helyesek, hogy az ismerteken és számbavettekén kívül más körülmények nem játszanak közre az események alakulásában. A világnézeteket és szubjektív ideálokat is le lehet mérni egymással szemben, ha társadalomtudományokról van szó s hogy ezzel mit akarunk kifejezni, majd alább megmutatjuk. Annyi mindenesetre kétségtelen, hogy ezek a zavaró körülmények már az elméletekben is éreztetik hatásukat, tehát már a társadalomtudománynak mint tudománynak lehetőségét kell megvitatnunk, ha a társadalompolitikának tudományos jellegét világnézeti és szubjektív különbségekre való hivatkozással kétségbevonjuk. Mihelyt a szigorúan vett elméletben állást foglaltunk, a normák már maguktól adódnak és igazat kell adnunk Othmar Spannnek akkor, amikor azt mondja, hogy az elméleti álláspontból a gyakorlati állásfoglalásnak *tárgyi követelményként* kell folynia.¹

Mint mondtuk, egy gyakorlati állásfoglalás igazolása kedvéért már az elméletek átalakulnak, ami kétségkívül az objektivitás hiányára vall. De ha ez az eset, akkor a hiba nem abban van, mintha az elméleti tételt egy szubjektív ideállal determinálva alakítottuk volna ki normává, hanem abban, hogy elméleti állásfoglalásunkat már megelőzték bizonyos ítéletek és a vágy, az óhaj lett atyja gondolatainknak. Az igazi probléma tehát az előítéletmentességben van, nem pedig abban, hogy normák megtalálására törekszünk. A normatív tudomány az elméleti úton megtalált igazságok kétségtelen bizonyosságának jele, tehát minden tudományosság objektív ideálja. Lehet, hogy ez az ideál bizonyos tudományokban alig érhető el, tagadhatatlan, hogy egyes tudományokban legalább is még korai beszélni róla, de hogy ideálnak tekinteni helytelen és nem kívánatos volna, azt nem tudjuk elfogadni.

De az előítéletmentesség sem olyan egyszerű probléma, mint ahogy első hallásra gondolnók. Azok, akik a legjobban hangsúlyozzák, gyakran a legkevésbé felelnek meg ennek a kritériumnak. Auguste Comte mondja egy helyen, hogy a szociológiának nem lehet a képzelő erőből, abszolút fogalmakból és önkényes alkalmazásból állania; nem indulhat ki filozófiai eszmékből, hanem elfogulatlan tárgyismeretre kell törekednie, amelyet csak megfigyelés útján szerezhet meg.² Aki Comte pozitív filozófiájának

¹ Tote und lebendige Wissenschaft. Jena, 1926. Die vier Grundgestalten der Wirtschaft. 4. old.

² Cours de philosophie positive. Paris, 1908. (első kiad. 1838.) IV. köt. 48. fej. (151—166. old.)

legalább egyes kötetein átvergődött, az tudja róla, hogy saját követelményeinek hányszor adós maradt: «willkürlicher Gedankenbau auf schwankendem Gerüst», mondja róla német méltatója.¹ De *Wundt* is hangsúlyozza: fontos és kívánatos, hogy a megfigyelés feldolgozása filozófiai előítéletek nélkül történjék.² Vannak, akik az előítéletmentességgel sem érik be, hanem még előfeltevésmენტességet is követelnek a tudomány számára, mint *Ludwig Pohle*.³ De ez a követelmény mutatja a legjobban, hogy az objektivitás hajszolásában milyen messzire mehetünk — és ugyanakkor mégse vagyunk biztosítva minden szubjektivitás ellen. Előfeltevésmentes tudomány nézetünk szerint egyszerűen lehetetlen. Először minden tudománynak legalább két előfeltevése van, az egyik a tárgy megválasztása és körülhatárolása, a másik a módszer megválasztása, amellyel tárgyunkat vizsgálni akarjuk. Ezenfelül pedig minden tudományos kutatás úgy történik, hogy bizonyos igazságokat felteszünk s ezek beigazolódhatnak vagy cáfolatot nyerhetnek, de enélkül az eljárás nélkül a tudományos haladás híjával lenne egyik leghathatósabb eszközének. Az előfeltevésekben nem rejlik veszedelem, kétségtelen ez már abból, hogy csak feltevésekről van szó, amelyeket tehát nem lehet a tényekre, tapasztalatainkra ráerőszakolnunk. De még ennél is tovább mehetünk. Tudatosan elejthetünk olyan feltevéseket, amelyek helyességéről meg vagyunk győződve és feltehetünk olyan alapelveket, amelyek igazolásra nem is számíthatnak. A legújabbkori geometria legragyogóbb lapjai tanúskodhatnak ez eljárás rendkívüli termékenységéről. Már *Bolyai* János úgy jutott el négydimenziós teréhez, hogy *Euklides* n. axiómáját nem tételezte fel és *Dávid Hubert* a geometria egész területére, *Euklides* többi axiómáira is kiterjesztette ezt az eljárást.⁴ *Henri Poincaré* mondja, hogy nincs másra szükségünk, mint szemünk másfajta berendezésének elképzelésére, hogy ne a háromdimenziós tér legyen nekünk a természetes.⁵

Még hálásabb terület az előítélet- és előfeltevésmentes vizsgálatára a hittudomány. *Émile Boutroux* finom elemzésben mutatja be nekünk azokat a kísérleteket, amelyek a vallás és tudomány elhatárolására irányultak és várakozásainkat megnyugtató módon ad maga is képet a vallás és tudomány határaitól.⁶ A vallás az emberi értelem olyan szükségleteit elégíti ki és olyan kérdésekre ad feleletet, amelyekre a tudomány csak *Dubois Reymonddal* tud válaszolni: *ignorabimus*. De mit tartsunk akkor a hittudományról és mit tartsunk azokról a konfliktusokról, amelyek abból erednek, hogy vagy a vallások vagy a tudományok valamelyike túllépi a maga határait? A felelet, amit erre a kérdésre adhatunk, új világitásba helyezheti nekünk az előítéletmentesség fogalmát. A dogmákban minden-

¹ Heinrich *Waentig* a németre fordított három szociológiai kötet elé írt bevezetésben. Jena, 1923. I. kötet IX. old.

² Logik. Stuttgart, 1920. III. köt. I. r. 1. fej.

³ Die gegenwärtige Krisis in der deutschen Volkswirtschaftslehre. Leipzig, 1911. III. old.

⁴ Die Grundlagen der Geometrie c. kötetében. Leipzig, 1905.

⁵ La Valeur de la Science. I. r. III. f. 6. §. (136 old.)

⁶ Science et Religion. Paris, 1911. Magyar fordításban is megjelent 1914-ben, fordította. Fogarassi Béla.

esetre olyan ítéletek foglaltatnak, amelyek megelőzik tapasztalatainkat és így előítéleteknek volnának mondhatók. De mivel a dogmák a vallások fogalma szerint olyan kérdésekre adnak feleletet, amelyekre a tapasztalat világosságot nem deríthet, azért bizvást beszélhetünk Ernst *Troeltschel* egy biztosított vallási aprioriról, avagy elnevezhetjük ezeket a dogmákban foglalt ítéleteket *von der Pfordtennel* alapít életeknek.¹ Mindezzel az objektivitás még veszélyeztetve nincs, mert vizsgálódásunk csak akkor válik elfogulttá, ha előítéleteink az alaptételek körét túllépik vagy pedig alapítételeink mennek túl a vallás határain és még mindig feltétlen érvényeséget követelünk számukra. Objektív hittudomány pedig ép annyira lehetséges, mint akár a tudomány tudománya, a tudományelmélet, sőt mindkettő egyaránt tapasztalati tudomány is, csak amíg az egyik a hívő emberre és a hit tanításaira, addig a másik a megismerő emberre és a tudomány tanaira fordítja tapasztalati vizsgálódásait.²

Vannak tehát előítéletek és vannak előfeltevések, amelyek az objektivitásnak nem válnak rovására. Sőt akármilyen előítélet és előfeltevés is jogosult, csak tudatában kell lennünk annak, hogy eredményeink csupán annyit érnek, amennyit előítéleteink és előfeltevéseink szerint érhetnek. Ebből következik, hogy a tudatos és kimondott előítéletekből, valamint előfeltevésekből nem származhatik komoly veszedelem, mert mindig módunkban van ez előítéleteket és előfeltevéseket külön vizsgálatnak és bírálatnak alávetnünk. A tudatos és kimondott élet ét élezésből tehát az objektivitás hiányára sohasem következtethetünk; éppen ellenkezőleg, mert feltételek mindig vannak, a feltételek kifejezésre juttatása egyenesen az objektivitás mellett bizonyít. *Az objektivitás hiányát tehát akkor fogjuk megállapítani, ha valamely vizsgálódásban olyan előítéletek vagy előfeltevések működnek közre, amelyeknek a vizsgálódó fél nincsen tudatában vagy amelyeket az illető egyenesen elhallgat.* Mindenesetre sokkal nehezebb az objektivitás meglétét így megállapítani, de ez az egyedül helyes mérték.

Hogy mindjárt példával szolgáljunk, hivatkozunk Franz *Oppenheimerre*, aki a faj elméleti szociológiában pártpolitikai, sőt osztály érdekeket vél felfedezni és a fajok különböző értékelését egy uralkodó réteg áltudományának nevezi, mely réteg így akar a maga uralmának természettudományi alapokat kölcsönözni.³ *Oppenheimer* ezért a faji pszichológiával szemben osztálypszichológiát sürget. *Oppenheimer* tehát megállapítja a faji elméletekről, hogy nem objektívek, mert elhallgatott előítéletekből indulnak ki. De mi sem könnyebb, mint *Oppenheimer* okoskodását a visszájára fordítani. Nem a fajelmélet hívei beszélnek fajról akkor, amikor osztályokról van szó. hanem *Oppenheimer* tereli az osztálykérdésre a figyelmet, amikor faji kérdéstről beszélnek. *Oppenheimer* csak akkor tehetné plauzibilissá a maga álláspontját, ha bebizonyíthatná, hogy ez a két kérdés egyenlő egymással,

¹ L. Religionsphilosophie-ját. Leipzig, 1916. C. 3. fejt. (148. old.)

² Ennek jobb megértéséhez emlékeztetünkbe kell idéznünk azokat a finom elemző fejtegetéseket, amelyekkel *Rickert* az önmagát megfigyelő emberben különválasztja a megismerés alanyát a megismerés tárgyától. (Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Tübingen, 1921. 2. fejt. I.)

³ Die rassentheoretische Geschichtsphilosophie. Verhandlungen des zweiten deutschen Soziologertages. Tübingen, 1913. (98—139 old.)

csak épen előjeleikben különböznek. Ez azonban lehetetlenség, mert a fajok népeket, míg az osztályok egy nép rétegeit fordítják szembe egymással. *Oppenheimer* a maga erőltetett kifogásával inkább a saját objektivitásának hiányát bizonyította be,¹ mert a fajilag exponált zsidósághoz való tartozásánál fogva érthető, hogy a faj elméletekkel szemben előítélettel viselkedik és szívesen átterelné a vitát az osztálykérdés vágányára. Ha pedig saját állásfoglalásunktól eltekintünk, akkor elmondhatjuk, hogy *Oppenheimernek* a faj elmélettel való szembenállása az előítéletmentességre klasszikus példa, mert vagy *Oppenheimerről* vagy a fajelmélet híveiről, ha nem épen mindkettőről, megállapítható, hogy elhallgatott, sőt esetleg nem is tudatos előítéleteik vannak.

III.

Azt mondtuk egyízben előbb, hogy a világnézeteket és szubjektív ideálokat is le lehet mérni egymással, ha társadalomtudományokról van szó. Ez az állításunk közelebbi vizsgálatot igényel. Meg kell mutatnunk, hogy a világnézetek és szubjektív ideálok milyen értelmet nyernek a társadalomtudományokon belül és azt fogjuk találni, hogy a társadalomtudományok értelmében vett világnézetek és szubjektív ideálok nem szükségképpen vezetnek vissza azokra a végső értékekre, amelyek rangsorozásával *Rickert* próbált megbirkózni s amelyeket valóban nem is lehet lemérni egymással szemben. A társadalomtudományoktól távol lehet tartani azokat a világnézeteket, amelyek totalitása megkívánja, hogy kinek-kinek hite vagy hitetlensége (ami ugyancsak hit, csak épen másfajta) is hozzátegye a maga részét. Hogy a társadalomtudományokon belül milyen ellentéteknek lehet szerepük, arra a legmegbízhatóbb választ mégis csak az adhatja, hogy milyen ellentétek vannak. S ha azt látjuk, hogy ezek az ellentétek elvileg kiküszöbölhetők, akkor már nyilvánvaló, hogy ezek az ellentétek nem olyan áthidalhatatlanok, mintha a végső értékekig és a tudományok határain túl terjednének.

A szociológiai irányok és iskolák egyik legáttekinthetőbb csoportosítását Fausto *Squillacenek* köszönhetjük, aki különbséget tesz a természettudományokon és különösképen a fizikán, azután a biológián, a pszichológián és az egyes társadalomtudományokon felépülő irányzatok között.² Négy főcsoportját további alcsoportokra osztja és így kapj a a következő irányokat:

1. *Mechanisztikus* irány (Carey, Spencer, Fiske, Mismar, Sales y Ferré, Waxweiler, Winiarski, Pareto, De Marinis, Majewski).

2. *Ethnográfiai-anthropológiai* irány (Gobineau, Bagehot, Letourneau, Gumpłowicz, Sergi, Vaccaro, Ripley, Lapouge, Ammon, Folkmar, Muffang).

3. *Geográfiai* irány (De Tourville, Desmolins, Ratzel).

4. *Biológiai* irány: a) pusztán a analógia hívei (Schäffle, Bordier, Worms, Salillas); b) egyben vallási, erkölcsi irány is (Lilienfeld, Novicow, Kidd, Small, Vincent).

5. *Individuális pszichológiai* irány (A. Comte, Littré, Serrano, Ward

¹ Amint Sombart a vita során meg is jegyezte.

² Le dottrine sociologiche. Németre fordította Rudolf Eisler. Leipzig, 1911.

Lacombe, Lestrade, Mackenzie, Stein, Carle, Abramowski, Mazel, Bascom, Xénopol, Tarde, Bourdeau, Lagrésille, Allievo).

6. *Kollektív pszichológiai* irány (Izoulet, Le Bon, Tönnies, Giddings, Baldwin, Giner, De Roberty, Fairbanks, Wundt, Barth, Sighele, Rossi).

7. *Individualisztikus történeti* irány (Carlyle, Emerson, Stirner, Nietzsche).

8. *Közgazdasági* irány (Le Play, Pattén, Sherwood, Funck-Brentano).

9. *Statisztikai, demográfiai* irány (Coste).

10. *Jogi* irány (Ardigo, Fouilleé, De Greef).

11. *Politikai, erkölcsi* irány (Ch. Comte, Durkheim, Simmel, Duprat, Bouglé, Stuckenber).

Az ilyen beosztásokban mindig van erőszakoltság és azért egy ilyen felsorolással be nem érhetjük, hanem bizonyos kritikát is kell vele szemben alkalmazni. Ehhez a kritikához keresünk támpontot azzal, hogy egy másik csoportosítást is bemutatunk, amely a fentitől elég jelentékenyen eltér, nem ölel fel annyi nevet sem, viszont már újabb keletű. Ez a csoportosítás Paul *Barth*tól ered, akiről ismeretes, hogy a szociológiát a történetfilozófiával azonosította.¹ *Barth* ezért a különböző irányokban eltérő történetfelfogásokat lát és azokat, amelyek egyetemes magyarázatot adnak, különválasztja az egyoldalú irányoktól. Ebben a felsorolásban sok olyan iránnyal (kultúr-történeti, politikai, vallásfilozófiai, nemzeti, erkölcsi irányzattal) találkozunk, amelyek alatt *Barth* csupa olyan nevet sorol fel, akik a történetfilozófiát érdekelhetik, de már a szorosabb értelemben vett szociológiát jóval kevésbé. Az ideológiai történetfelfogások sorában is *Humboldt*, *Hegel*, *Spengler* következnek egymásután, tehát kimondott történetfilozófusok, így ezek elhagyásával fogjuk *Barth* csoportjait felsorolni. Megeshetnék azonban ennél fogva, hogy olyan számottevő szociológus, mint *Tarde*, kimaradna a felsorolásból, mert őt *Barth* csak az egyoldalú történetfelfogások sorában, mint az individualisztikus történetfelfogás képviselőjét tudja elhelyezni *Herder*, *Taine*, *Bourdeau*, *Odin* nevével, mint kollektivistákkal szemben. Ha el akarjuk kerülni, hogy *Herdert* és *Tainet* szociológusnak tekintsük, akkor *Tardeot* is fel kellene áldoznunk. Az individualisztikus történetmagyarázattal való érintkezés különben a *Squillace* felsorolásának is egyik gyöngé pontja, mert ezeket a történetfelfogásokat ismerteti könyvében, de táblázatos felsorolásába nem veszi fel.

Lássuk ezek után *Barth* meghagyott csoportjait, amelyek a következők:

1. *Intellektualisztikus* irány (Comte, Littré, De Roberty, De Greef, Lacombe, A. Wagner).

2. *Biológiai* irány (Spencer, Lilienfeld, Schäffle, Fouilleé, Izoulet, Worms, Gumplowicz, Vaccaro, Kidd).

3. *Voluntarisztikus* irány (Tönnies, Ward, Giddings, Ratzenhofer, Small, Ross, Spann, Mackenzie, Hauriou).

[4. *Anthropogeográfiai* irány (Ritter, Ratzel, Mougeolle).

5. *Ethnológiai* irány (Gobineau, Lapouge, Ammon, Chamberlain).

6. *Individualisztikus* történetfelfogás (Tarde).

¹ Philosophie der Geschichte als Soziologie. Leipzig. 1922.

7. *Közgazdasági* irány (Durkheim, Pattén, Marx, Engels, Loria, B. Adams, Le Play, Vignes).

Találkozunk tehát egynéhány *Squillacenál* hiányzó fontos névvel s egynéhány nem lényegtelen helyesbítéssel. Ha a két felsorolást összevetjük és a magunk szempontjából vizsgáljuk, akkor azt fogjuk mondhatni, hogy a szociológiai irányok szétágazódása meghaladja azt a mértéket, amelyet egy tudományág egységessége még megenged és hogy ez következménye annak a helyzetnek, amely a szociológiának a tudományok rangsorában osztályrészül jut. Minden tudományág, mely a szociológia tárgykörét sűrölja vagy épen keresztezi, egy-egy külön iránynak válik kiindulópontjává. Minden ilyen tudományágnak akadnak képviselői, akik a saját tudományuk határait átlépik, de tárgyük megváltozására nincsenek elég figyelemmel. Alkalmazni akarják bevált törvényeiket ott is, ahol azok a feltételek, amelyek mellett törvényeik igazak, már fenn nem állanak. Másrésről vannak, akik szomszédos vagy még távolesó tudományok tételeit is elfogadják szociológiai tételeknek a körülményeknek pusztán külső hasonlósága alapján és ráerőszakolják analógiáikat a tényekre akkor is, ha nem is tudják mögöttük az igazolást a jelenségek egyenlőségében megtalálni; mert az analógia alkalmazása csak addig jogosult, amíg egy ilyen egyenlőséghez elvezethet, ha pedig nem, akkor minden tetszetőség ellenére hamis. Ha ezeket figyelembe vesszük, akkor elmondhatjuk, hogy a szociológiai elméletek nagy szétágazódása bizonyos irányok objektivitásának nagyfokú hiányával magyarázható csak meg. De ebből megláthatjuk már azt is, hogy az objektivitásnak ezt a hiányát semmiféle világnézettel kapcsolatba hozni nem szükséges és szubjektív ideálokra sem kell visszavezetni. A szociológia mint alkalmazott mechanika, vagy mint alkalmazott biológia addig nem jogosulatlan, amíg nem marad több pusztá kísérletnél. Ilyen kísérletek hasznosak lehetnek, mert bebizonyíthatják, hogy mechanisztikus vagy organisztikus szociológia, mint mechanikai vagy biológiai tételek alkalmazása, lehetséges-e. De mindaddig, amíg nem bizonyulnak többnek nem is a legszemélyesebb elmejátéknál, addig ezek az irányok komoly tudományszámba nem mennek. A mechanikai és biológiai analógiákat tehát eleve ki kell rekeszteni az objektív szociológia köréből, mert abból az előítéletből fogantattak, hogy a szociológia nem állhat másból, mint mechanikai vagy biológiai tételek alkalmazásából.

Már az individuális pszichológiával szemben nehezebb a helyzet. A szociológiához való viszonya attól függ, hogy mi a szerepe a kollektív pszichológia kialakulásában. Ez sem olyan kérdés, mely végső értékektől, világnézeteiktől vagy szubjektív ideáloktól függne. Az összes többi irányokra nézve pedig a mi szempontunkból igen egyszerű a helyzet. Mindazok a szomszédos tudományok, amelyek a szociológia fejlődésére kétségtelen befolyással vannak, nem lehetnek egymagukban kiindulásai olyan elméleteknek, amelyek a szociológia egész területére érvényességet igényelhetnek és ugyancsak nem becsülhetők többre pusztá kísérleteknél, amelyek legfeljebb részlet eredmény ékhez juthatnak el. De nem szabad elfelejteniük kiindulásaik egyoldalúságát, különben hajlamosak lesznek arra, hogy eredményeiket érvényeseknek tekintsék feltételeik nélkül. Ez az, amit mi az objektivitás hiányának nevezünk, amikor ugyanis előítéleteinknek vagy

előfeltevéseinknek, amelyek nélkül tételeink hamisak, nem vagyunk tudatában vagy éppen nem akarjuk őket bevallani.

Amennyire tehát a rendelkezésünkre álló tér megengedte, igyekeztünk elfogadhatóvá tenni azt az állításunkat, hogy a szociológiai elméletek nagy szétágazódása egyes irányok objektivitásának hiányára vezethető vissza, de az objektivitásnak ezt a hiányát nem kell, nem is tudjuk világnézeti különbségekkel, szubjektív ideálokkal, végső értékekkel abban az értelemben megmagyarázni, hogy ez utóbbiakat ne tudnók legalább elvben kiküszöbölni.

Hogy most már át tudjunk lépni a szociológiából a szociálpolitika területére, egy pillantást kell vetnünk a közgazdaságtan elméletére is, mint amely tudomány egész a legújabb időkig szorosabban fűzte magához a szociálpolitikát, mint amennyire azt a szociológia nagyobb jogosultsága ellenére is el tudta érni.

A közgazdaságtannal szemben, a térszükéhez alkalmazkodva, ugyanazt az eljárási módot akarjuk választani, mint amelyet a szociológiával szemben követtünk. Az elméletek kétféle csoportosítását fogjuk bemutatni, melyek közül az első teljesebb, míg a második több hasznos kiegészítést és helyesbítést tartalmaz. Az elsőt Charles *Gide* és Charles *Rist* kiváló dogmatörténetéből vesszük, akik először a tudomány alapítóit és ellenfeleiket választják szét, azután az alapítók követőiről, a liberális gazdasági iskoláról emlékeznek meg, majd sorban következnek a szakadárak: a történeti iskola, az államszocialisták, marxisták, keresztény irányzat, hedonisták (pszichológiai és matematikai iskola), földreformerek, szolidaristák, anarchisták.¹ Ez a csoportosítás tehát bevezet minket a gazdaságpolitika kellős közepébe, ép ezért is van rá szükségünk.

Mi ezt a felsorolást bizonyos módosítással leszünk kénytelenek használni, mert ránk nézve az időbeli sorrend nem bír akkora jelentőséggel, míg forrásunknak ehhez is jobban kellett ragaszkodnia. Csoportosításunk tehát a következő lesz:

1. Az *alapítók*, a *liberális gazdasági iskola*: *a*) a *fiziokraták* (Quesnay, Turgot), *b*) Smith és követői (Say; a pesszimisták: Malthus, Ricardo; Mac Culloch, J. Mill, Rau, Garnier, Rossi), *c*) a *liberalizmus* (az optimisták; Dunoyer, Bastiat, Carey; Senior, J. St. Mill, Cairnes, Chevalier, Courcelle Seneuil, Cherbuliez).

2. Az *alapítók ellenfelei*: *a*) a *szociálpolitikai irány* (Sismondi), *b*) a *nemzeti irány* (Hamilton, List).

3. Az *alapítók ellenfelei*: *a*) Saint Simon és követői (Bazard, Enfantin), *b*), az *asszocialisták* (Owen, Fourier, Louis Blanc, Leroux, Cabet), *c*) Proudhon.

4. A *szakadárak*: *a*) a *történeti iskola* (Roscher, Hildebrand, Knies, Schmoller, Brentano, Held, Bücher, Sombart), *b*) az *államszocialisták* (Dupont White, Rodbertus, Lassale, A. Wagner), *c*) Lexis, *d*) a *keresztény irányzat* (Le Play, Buchez, Kingsley, Maurice, Carlyle, Ruskin, Tolsztoj), *e*) a *szolidaristák* (Bourgeois, Durkheim).

5. A *szakadárak*: *a*) a *földreformerek* (H. George, Walker, Wallace,

¹ Histoire des doctrines économiques depuis les Physiocrates jusqu'à nos jours. Paris, 122[^]

Webb, Oppenheimer), *b*) a *marxisták* (Marx, Engels, Sorel, Kautsky, Bernstein), *c*) az *anarchisták* (Stirner, Bakunin, Kropotkin, Grave, Reclus, Lenin).

6. A *szakadárok*: *a*) a *hedonisták, pszichológiai iskola* (Menger, Jevons, Walras, Wieser, Clark, Patten, Böhm-Bawerk), *b*) a *hedonisták, matematikai iskola* (Cournot, Gossen, Marshall, Pareto, Edgeworth, Fisher), *c*) *új irodalom* (Hawtrey, Cassel, Keynes, Withers).

A másik csoportosítás, melyet felsorakoztatunk, annak ellenére is hasznos szolgálatot fog tenni, hogy a szerző hangsúlyozott kijelentése szerint nem igényli a maga számára a teljességet. Ezt a csoportosítást Karl Diehl könyvéből vesszük, amely megelégszik a természetjogi individualizmus, a történeti, az elvont elméleti, a neoklasszikus, a darwinista és a történelmi materialista, a vallási, erkölcsi, szociális jogi irányok felsorolásával, melyeken kívül Schumpeter mechanisztikus és Liefmann pszichikai irányával is foglalkozik, továbbá külön szerepelnek azok, akik az erkölcsi irány ellenesei,¹ tehát minket a legjobban érdekelhetnek. Diehl csoportjai a következők:

1. A *naturalisztikus irány: természetjogi individualizmus a*) a *fiziológusok* (Quesnay, Turgot), *b*) Smith és követői (Bentham, Ricardo, J. Mill, Malthus, J. St. Mill, Cairnes), *c*) a *manchesterizmus* (Cobden, Bastiat), *d*) az *anarchizmus* (Godwin, Proudhon), *e*) a *természetjogi szocializmus* (Spencer, Thompson).

2. *a*) *Elvont elméleti irány* (Gossen, Menger, Jevons, Walras, Wieser, Böhm-Bawerk), *b*) *neoklasszikus irány* (Neumann, Dietzel), *c*) *matematikai-mechanikai irány* (Schumpeter), *d*) *pszichikai irány* (Liefmann).

3. *a*) *Darwinisztikus irány* (Spencer, Ammon, Schäffle, Schallmayer), *b*) *történelmi materializmus* (Marx, Engels).

4. *a*) *Történeti irány* (List, Roscher, Hildebrandt, Knies, Schmoller), *b*) *vallási irány* (Bucheze, Maurice, Pesch, Naumann), *c*) *szociális jogi irány* (Rodbertus, Wagner, Stammer, Stolzmann, Ammon, Eulenburg, Spann, Diehl), *d*) *«értékmentes» irány* (M. Weber, Sombart, Wolff, Ehrenberg, Pohle, Voigt).

Ha ezeket az iskolákat közös nevezőre akarjuk hozni, akkor előtérbe kell állítanunk azt a tényt, hogy a közgazdasági elmélet fejlődésére a jogfilozófia jelentékeny befolyást gyakorolt. Az első tudományos közgazdasági elméletek a természetjog hatása alatt jöttek létre, de nem volt kisebb az a befolyás sem, amelyet a történetjogi iskolának kell tulajdonítani. Tudvalevő, hogy a közgazdaságtan történeti iskolája erre vezethető vissza. A közgazdaságtan történetében beállott két nagy fordulat mindegyike tehát egyaránt a jogfilozófia hatásának tulajdonítható.

E két iskolán kívül még két közgazdasági iránynak van számottevő elméleti jelentősége. Az egyik az új elméleti irány, amely a klasszikus iskola újrakedésének és a történeti iskola reakciójának egyaránt felfogható. Amíg a történeti irányzat az empirikus anyaggyűjtés fontosságát emelte ki és szembe fordult a korai általánosítások veszélyével,² addig az új elmé-

¹ Theoretische Nationalökonomie, I. köt. Jena, 1922.

² Gustav Schmoller: Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre. I. köt. Leipzig 1919. 46. §.

leti irány megvédte a tudományos módszer jogait, mely szükségképen elvezet az elméleti koncentrációhoz, ha el nem akar veszni az adatok közömbös tömkelegében. De nemcsak erre mutatott rá az új elméleti irány, hanem az erkölcsi közgazdaságtan lehetetlenségét is vitatta,¹ tehát az értékmentesség követelményét már jóval Max *Weber* előtt hangsúlyozta. A történeti iskola nem vette észre következetlenségét, hogy amikor legalább is korainak tartott minden elméletet a kielégítő empirikus kutatások előtt, ugyanakkor nem tartotta korainak a gazdaságpolitikai normákat, amelyek pedig nem közvetlenül az empirikus eredményekből, hanem csakis az elméletekből volnának levezethetők, hogy teljes tudományos értékük legyen. Max *Weber*nek a gazdaságpolitikai értékeléssel való szembefordulása csak a történeti iskola magáraeszmélése volt, annak felismerése ugyanis, hogy erejét meghaladó feladatra vállalkozott, amikor az elmélet közvetítése nélkül diktálni akart a mindennapi életnek.

Karl *Menger*nél a közgazdaságtanból a gazdaságpolitika nincs ki-rekesztve, de azzal, hogy az erkölcsi közgazdaságtant olyan lehetetlenségnek tartja, akár az erkölcsi kémiát, a szociálpolitikát rekeszti ki elvben a gazdaságpolitikából. Ludwig *Pohlen*él és követőinél is az a helyzet, hogy gazdaságpolitikaellenességük tulajdonképpen csak szociálpolitikaellenesség. *Wilbrandt* e tény megállapításával bizonyos egyoldalúságot és elfogultságot vél felfedezni, viszont mi azt hisszük, hogy ebben a különválasztásban egészséges ösztön nyilatkozik meg. Amit ez az ösztön csak sejtet, de ki nem mond, az közelebb vihet minket a megoldáshoz, melyet, szerintünk, a gazdaságpolitikának és a szociálpolitikának szétválasztásában és átcsoportosításában kell keresni. E szétválasztás mellett új magyarázatot kapunk Max *Weber* állásfoglalására vonatkozólag is, tudniillik azt, hogy a gazdaságpolitikába olvasztott szociálpolitikával keletkező ellentétet nem szükséges a «politikának» a tudományból való kirekesztésével feloldani, hanem elegendő, ha különválasztjuk ezeket az egybeolvasztott diszciplinákat.

A másik elméletileg jelentős irány a szocializmus. Ennél már kétség-telenül találkozunk világnézeti elemekkel és szubjektív előítéletekkel, amelyeket azonban nem tartunk kiküszöbölhetetleneknek. Ha ugyanis a politikai állásfoglalástól egyelőre eltekintünk, akkor a szocialista elméletek minden tétele az objektív tudomány eszközeivel külön methodikai előkészítés nélkül is közvetlenül megbírálnak. *Marx*nak gazdasági elméletei például értékelméletén alapulnak, mely szerint minden jószág értéke az, hogy munkatermék s ez a tétel abból következik, hogy a különböző jószágoknak más közös elemük nincs. Ez az okoskodás ugyanúgy hangzik, mint hogyha azt mondanók, hogy minden ételnek a só ad tápláló erőt, mert a só a különböző ételek egyetlen közös eleme. Az ilyen tételek tehát minden világnézeti háttér nélkül is megdönthetők s az előítélet, amelyből származnak, csak azért jó ismernünk, hogy az emberi elme ekkora eltévelyedéseit érthetővé tegye. *Marx* érvelése egyszerű álkövetkeztetés, melynek tehát a reáépített egész elmélet nagy arányai ellenére se lehet tudományos értéke. Amikor a szocialisták a közgazdaságtan tudományát polgári közgazdaság-

¹ Karl *Menger*: Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften und der politischen Ökonomie insbesondere. Leipzig, 1883. IX. függ.

tannak nevezik, tulajdonképpen olyan helyzetbe jutnak, mint *Oppenheimer*, amikor az ellenfélnél tételez fel akkora elfogultságot, amekkorának maga adja tanújelét. De a szocializmus kevésbé elmélet, mint inkább «politika». A vele való foglalkozás tehát inkább későbbre tartozik, amikor majd a gazdasági és szociális politika oldaláról vesszük a tudományt különösebb vizsgálat alá.

Visszatérve az elméletekhez, azt mondhatjuk, hogy a mai közgazdaságtanban mind határozottabban válik szét a tulajdonképeni (elvont) elmélet az empirikus (történeti és statisztikai) vizsgálódástól, úgyhogy abban Karl *Menger* a tudomány mivoltának megfelelő tagozódást látott. Ebben tehát nem rejlik ellentét, hanem csak kölcsönös kiegészítés. Egy új ellentétet láthatunk ugyan feltűnni az individualisztikus és univerzalisztikus felfogás különbségében, melyet Othmar *Spann* élez ki jelentékenyen s ebben a kettéválasztásban a jogfilozófia legújabb behatásának nyomait kereshetjük, mert úgy látszik, hogy *Spann* elvei *Stammler* tanaira vezethetők vissza.¹ Erre mutat teleologikus beállítottságuk, a kauzalitás elvével szemben tanúsított idegenkedésük s a társas egésznek mint egésznek előtérbe helyezése. Mindkettő tanai vallásilag színeztettek, ha *Stammler* protestáns hitelveket követ is, míg *Spann* a középkori skolasztika hatása alatt áll. *Spann* univerzalisztikus álláspontja értelmében az egyszerűbbtől az összetettebb felé haladást mint pusztán kutatási elvet is el kellene vetni. Nem hisszük ellenben, hogy ezzel az univerzalizmus a tudomány egységét megbonthassa.

Nem tagadhatjuk tehát, hogy a világnézeti különbségek az elméletekben is éreztetik hatásukat, de úgy látjuk, hogy a tudományos fejlődés ereje ezeket az irányzatos iskolákat a perifériákra szorítja ki és érintetlenül elhalad közöttük. A jogfilozófia befolyása elveszítette korábbi súlyát s a közgazdaságtan irányító szellemei már nem tőle nyerik indítékaikat. A klasszikus közgazdaságtan liberalizmusáról még el lehetett mondani, hogy ügyvédi védelem egy bizonyos osztálypolitika számára,² de ma már a liberalizmusnak sokkal kisebb az elméleti szerepe. A szocializmus is egyre jobban kiszorul az objektív tudomány köréből és az a tanácstalanság, amellyel *Liefmann* vádolja meg a közgazdaságtant a szocializmussal szemben,³ ma már csak a távolabbi múltra nézve állítható. Ami pedig a konzervativizmust illeti, ennek sohasem volt olyan általános szerepe, mint az előbbi kettőnek s ennek ellenére is úgy látszik, mintha Max *Weber* fellépése reá mérte volna a legérzékenyebb csapást, mert Németországban *Schmollernél* akkor volt az épen virágjában. Szociális konzervatív jellegénél fogva már a szociálpolitika tudományos jellegének pusztán vitatása is számottevő veszteség volt számára.

¹ V. ö. *Stammler*: *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung* (Leipzig, 1924, első kiadása 1896.) és *Spann*: *Kategorienlehre* (Jena, 1924.) Az a körülmény, hogy *Spann* azon az egy helyen, ahol *Stammler*-t hivatkozik (*Fundament der Volkswirtschaftslehre*, Jena, 1923. Bevez. 2. §. 13. old.), ellene nyilatkozik, ép oly kevésbé bizonyít ellenünk, akár az, hogy *Spann*-t nagyobb közvetlen befolyást *Kehren* jogfilozófiája gyakorolt. L. erre nézve meg *Stolzmann*: *Die Krisis in der heutigen Nationalökonomie*. (Jena, 1925.)

² L. *Gide* és *Rist* idézett munkájának zárószavát.

³ *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*. I. köt. Stuttgart, 1917. I. r. I. fejelet 1. §.

IV.

Et nunc venimus ad fortissimum. Igyekezünk elfogadhatóvá tenni azt a véleményünket, hogy az elméletek sem mentesek a világnézeti különbségektől, de ezeket belőlük nehézségek nélkül ki lehet küszöbölni. Nem következik-e ebből az a tétel, hogy tehát a tudományos «politika» elvetése elegendő az objektivitás megmentéséhez? Azt hisszük, hogy nem. Először ugyanis kétségtelen, hogy minden politika csak akkor lehet tudományosan megalapozott, ha az elméletből egyértelműen lezármaztatható, tehát már nem tudományos az a politika, amelynek elméleti alapjai nincsenek. Másodszor azt tartjuk, hogy ugyanúgy, ahogy az elméletből, a politikából, a tudományos normákból is ki lehet küszöbölni minden szubjektív elemet. Amíg ellenben a politika egyértelműségét a gazdasági és a szociálpolitika különválasztásával igyekszünk biztosítani, addig a végső eredményhez úgy fogunk eljutni, hogy a társadalomtudományilag releváns világnézeti különbségeket szociológiai vizsgálatnak vetjük alá és ez elemzés eredményéhez képest értékeljük.

Ha az emberek az életben olyan érdektelenek lehetnének, mint a tudósok, legkülönösebben pedig a természettudósok az elméletben, akkor a társadalmi politika egyértelműsége is olyan kétségtelen volna, mint az elméletnek ez irányú igénye. De az életet nem lehet az objektív logika szerint elrendezni s az embereket nem elég meggyőzni, ha az érdekeikkel ellenkezik. «Right or wrong, my country», mondja az angol s ez a szociológia empirikus igazsága. De az következik-e ebből, hogy mindenkinek igaza van, mert azt mondhatjuk róla, hogy «igaza» van a maga szempontjából? Azt hisszük, hogy nem. Két ellentétes álláspont közül csak az egyik lehet igaz, vagy nem ellentétesek egymással. Lehet ugyan, hogy mindegyiknek igaza van, részben és más-más irányban, az is lehet, hogy egyik se igaz; de mindakettő ugyanabban ellentétes is és igaz is nem lehet egyszerre. A legtöbb, amit megengedhetünk, csak annyi, hogy nem tudjuk eldönteni, melyiknek van igaza, de itt meg nem állhatunk. Ezzel meg nem elégedhetünk, hacsak mértéktelenül ki nem akarjuk terjeszteni az ignorabimus birodalmát.

A természettudósnak nincs arra szüksége, hogy minden új elméletnél feltegye magának a kérdést, vajjon micsoda előítélet vagy elfogultság rejtőzhetik benne. Nincs szüksége pedig ennek felvetésére azért, áriért neki biztos választ ad, ha megnézi, hogy milyen eredmények következnek belőle. A gyakorlat, a kísérlet a szemléletesség próbakövén eldől, hogy egy elméletnek mekkora az objektív értéke. Tudvalevő, hogy az *Einstein-féle* elmélet, amely a *Newtonét* pusztán különös esetté degradálja, a *Michelson-féle* kísérletből indult ki és igazolását is a napfogyatkozásoknál végzett mérésekkel keresik. A legegyszerűbb, bonyolult matematikai okfejtéseken alapuló elmélet is a gyakorlat próbakövén igazolódik vagy bukik meg. Ezt az ellenőrzést a társadalmi tudományok csak korlátozott mértékben használhatják fel, mert a rendelkezésre álló adatok hézagosak, nem közvetlenül szerzettek, nem is reprodukálhatók, nem is megismétlődők, a jelenségek kevésbé egyszerűsíthetők le és nem izolálhatók, úgyhogy az olyan nagy-

szabású kísérletek, mint aminőnek a tudomány az orosz bolsevizmust nézheti, szintén annyi közreható erő eredője, hogy vég nélkül vitatkozni lehet rajta, minek mennyi a része az eredményben.

Ezért kénytelen a társadalomtudományi kutatás megfordulni és a retrospektív analízis módszerét a szubjektív motívumok felé alkalmazni. A természettudósra közömbös lehet, hogy társa miből hogyan jutott eredményeihez. A társadalomtudósra nézve ellenben nagyon fontos tudnia, hogy egy tételt ki milyen körülmények között állít és hangoztat. Mivel a természettudós eredményei távolabb is esnek a gyakorlati szubjektív érdekektől s a természettudós elhelyezkedése a társadalomban is rendszerint olyan, hogy osztályokhoz, pártokhoz nincs szorosabb kapcsolata, nála ezek a körülmények már ezért is kevésbé jöhetnek szóba. A társadalomtudományok művelőinél ellenben azt tapasztaljuk, hogy közelebb állanak az országos politikához vagy közelebb állanak gazdasági érdekeltségekhez, nagyobb tudományos munka folyik kimondottan tudományos intézeteken kívül, míg a természettudományokban legtöbbször már a szükséges eszközök és műszerek drágasága folytán is a tudományos munka inkább az ilyirányú intézetekre kénytelen szorítkozni. Meg kellene talán ezt a külső munkát nehezíteni? Nem kétségtelen, hogy az objektivitás ezzel minden esetben és minden időben nyerne. Hiszen éppen Max *Weber* mutatott rá arra, hogy a katedráról milyen elfogultságok kelhetnek szárnyra.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk az egyes társadalmi osztályokat, akkor találkozni fogunk szükségképen konzervatív, szükségképen liberális vagy szükségképen szocialista rétegekkel, tehát csak arra kell ügyelnünk, hogy valamely tudományos kutatás, amely e rétegek valamelyikéből ered, magán viseli-e eredetének bélyegét vagy sem. Ha nem, akkor elmondhatjuk róla, hogy ebből a szempontból legalább objektív. Ha igen, akkor készen kínálkozik a szubjektivitásra a magyarázat.

Ez a módszer megmutathatja nekünk, hogy szükségképen konzervatív minden úgynevezett történelmi osztály, amelynek a konzervativizmus tekintélyt, tiszteletet, előjogokat és előnyöket jelenthet. Ugyanígy szükségképen konzervatívok azok, akik nem származásuknak, hanem hivatásuknak és hivataluknak köszönhetik ugyanezt, tehát minálunk általában a papság, a köztisztviselők, a katonatiszti (és altiszti) kar, a földbirtokososztály. Már más természetű a parasztság konzervativizmusa, mely vallási hatásokra, a megszokotthoz való ragaszkodásra, az ismeretlentől való félelemre, a kényelemszeretetre és a gondolkodásbeli lustaságra vezethető vissza. Megint más a kisiparosság konzervativizmusa, melynél a vallásosság mellé inkább az állami támogatás vágya társul.

Mindezekkel szemben találunk szükségképen liberális rétegeket, köztük elsősorban a kereskedelmet, melynek a minél szabadabb forgalom, a szabad költözködés, a helyhez, szabályokhoz nem kötöttség gazdasági érdeke. Már a bankokrácia inkább csak abban az értelemben liberális, hogy az államhatalmi beavatkozás ellen van, de a mások szabadságát képes annál kíméletlenebben gúzsakötni. Ebben az értelemben liberális az ipar is, mely nem veti meg, ha az állandót eszközéül használhatja fel, de nem szereti, ha neki parancsolnak. Liberális szükségképen a plutokrácia egész uszálya, tehát vezető vállalati, érdekképviselői, kamarai alkalmazot-

tak, — hiszen ezért fizetik őket. Liberálisok másrésről mindazok, akik elnyomottaknak érzik magukat és uralomra törekcsenek, amint militaristákka lesznek, akik leverettek és pacifistákka, akik csak régi vagy új birtokállományukat akarják biztosítani. A liberalizmus «haladása» is csak harc új pozícióért, szemben a konzervatívokkal, akik a meglevőt akarják megtartani. Azért a konzervatívok univerzalisták, míg a liberálisok individualisták.

Áttérve a munkásságra, az ő szocializmusa ugyanannyira szükségképeni, mint párttitkáraié és más szervezeti alkalmazottaié. Rá van szorulva összetartásra és védelemre. Ezt a védelmet nem várja attól az államtól, melyet nem az ő eszméi irányítanak. Azért a munkásság univerzalista és forradalmi egyidejűleg. A pártirodalomra jellemző a legkendőzetlenebb cinizmus. Míg a többiek még keresik az objektivizmus látszatát, a szocialista csak pártirodalmat ismer, de amíg a polgári tudomány igazságait kétségbe vonja, addig a maga tételeit igazságoknak tekinti.¹ De azt az elismerést nem lehet megtagadni a szocialista irodalomtól, hogy erre a hibaforrásra rámutatott, — ha mindjárt ennek eredményeképen neki kell is legelőször áldozatul esnie.

Mire taníthat meg most már minket egy ilyirányú szociológiai vizsgálat? Bele kell magunkat helyezniünk mindegyik embercsoport szerepébe és meg kell állapítanunk, hogy a maga szempontjából mennyire itéli meg helyesen a dolgokat. Ez lesz az individuális igazolás. Ha most egy lépéssel tovább megyünk, akkor azt kell vizsgálnunk, hogy ezek a különböző felfogások és álláspontok hogy férnek össze egymással, ha összefogjuk őket. Ez nem könnyű dolog, de a kompromisszumoknak ez az útja nem ismeretlen a tudományos kutatás előtt, hiszen bizonyos mértékig maga a szociológia is ilyen kompromisszuma a rokon tudományágak eredményeinek. Minden kompromisszumban áldozatul kell egy s másnak esnie. Ez elkerülhetetlen, de másrészt nem is megoldhatatlan feladat. Ezen az úton, ha egyenkint és elszigetelten megvizsgálunk minden részletet és kompromisszumos eljárással összefoglaljuk az egészet, el kell jutnunk egyértelmű eredményekhez anélkül, hogy bármely világnézet jogát elvitatnók és bármily világnézet egyoldalúságába bele kellene esnünk.

Egy bizonyos, hogy ezen az úton olyan egyoldalúságokba, mint az anarchizmus és összes irreális testvérei, igen bajos lenne eljutni, ez pedig máris nem lekicsinylendő eredmény. Jelentheti-e azonban ez azt, hogy a gyakorlati élet vitáit ki lehet küszöbölni? Legkevesebbé sem. Utóvégre a viták nemcsak igazságok, hanem érdekek körül is folynak s ebben a cél gyakran nem az igazság, hanem épen annak elferdítése. De nem tudjuk teljesen feladni a reményt, hogy a tudomány egyszer eljuthat odáig, hogy gyakorlati kérdésekben is a mainál nagyobb súllyal veheti latba a szavát. Hogy addig várjon az Ítéletével? Nem kell a napi politikába magát bele-

¹ Az olyan messzemenő objektivitás és önkritika, aminőnek legutóbb *Hobson* adta tanújelét (*Free thought in the social sciences*. London, 1926), mindenesetre kivétel a szocialista irodalomban. Ha mindjárt nem is volt képs saját «free thought»-ját mindenütt kétségtelessé tennie, azt a konzekvenciáját, hogy az érdektelen társadalomtudományt a pszichológia haladásától, a pszichológiai ellenőrzéstől, a *chuman self-knowledge*-től várja, el lehet fogadni; bár mi ezt a nagyobb «emberi önismeretet») nem annyira a pszichológiától, mint inkább a szociálpszichológiától vámos.

vetnie és állást foglalhat minden kérdéssel szemben azoknak a fenntartásoknak az alkalmazásával, amelyekre rászorítja a kérdés tudományos állása. Különösen pedig nem szabad a tudománynak arról megfélekednie, hogy tételeinek összes konzekvenciáit a gyakorlati étellel, annak fejleményeivel összevesse, hogy így legalább abban a mértékben alkalmazza a gyakorlat próbakövét, amennyire a társadalomtudomány részére még egyáltalában lehetséges.

Az egyértelműség érdekében különös fontosságot tulajdonítunk annak, hogy a szociálpolitika teljesen kivájjék a gazdaságpolitika köréből. A gazdaságpolitikára mint tanra nem tartoznak erkölcsi szempontok; a minél nagyobb termelési eredmény az egyedül kötelező reá nézve. Viszont a szociálpolitika nem lehet meg erkölcsi szempontok nélkül, amint a szociológia sem, míg a közgazdaságtanra az erkölcsi szempontok figyelmen kívül hagyása tárgyi szükséglet. Ha ezeket a szétválasztásokat megejtjük, akkor fel sem vetődhetik az a kérdés, vajjon helyénvaló-e az erkölcsi szempont figyelembevétele vagy ki kell-e küszöbölni. Eddig a gazdaságpolitika volt az általánosabb terület s a szociálpolitika volt egy besorozott része. Most már a fordítottjának kellene bekövetkeznie, a szociálpolitikának kell általánosabbá kiépülnie, melynek egyik önállóan kiépített fontos oldalágaként kellene jelentkeznie a gazdaságpolitikának. Egy ilyen értelemben vett új szociálpolitika természetesen nem szorítkozhatik azokra a szűk körökre, amelyek neki a gazdaságpolitikán belül osztályrészül jutottak. Nem lehet csupán a munkásosztályt és a szegényügyet érintő, illetőleg tárgyaló stúdium, hanem a társadalom minden rétegével szemben és mindannyijának érdekei szerint kell állást foglalnia.

Végezetül még néhány, az objektivitást érintő fontos körülményt akarunk legalább futólag érinteni, miután a behatóbb vizsgálatra, sajnos, már nincsen terünk. Az egyik a szenvedélymentesség kérdése, amelyről nem alaptalanul állapíthatjuk meg, hogy minden objektivitás elemi feltételének kellene lennie. Másrészt azonban arról sem szabad ám megfélekednünk, hogy a szenvedélyesség gyakran jó szolgálatokat tesz, mert rejtett előítéletek és elfogultságok felfedéséhez vezethet el.

A másik, amit meg kell említenünk, az előzőnek ép az ellenkezője. Ezt úgy nevezhetnők, hogy ez az irodalmiság beteges túltengése a társadalmi tudományokban. Az ember azt hinné, hogy sok beszédben könnyen elárulhatjuk magunkat. Ezzel szemben azt kell tapasztalnunk, hogy a hosszadalmasság éppen nem a világosság javára válik és inkább az egyoldalúságok eltakarására irányul, hogy a kellő számú fenntartásokkal élünk minden irányban és a sok beszéd közben mégis könnyen megfélekedünk róluk. A társadalmi tudományok irodalma egyre áttekinthetlenebbé válik,¹ a sablonos ismétlések és az irodalmi szósz olyan hegymászótúra elé állítják azt, aki csak egy gondolatot is keres, hogy nem tudunk *Wundtnak* ellentmondani, amikor megállapítja, hogy a szellemi tudományokban

¹ Meg kellene itt még emlékeznünk az úgynevezett népszerű irodalomról. A természet-tudományok igen szerencsésen külön tudják választani a kimondottan tudományos és a népszerűítő irodalmat. A társadalmi tudományokban ez a kettéválasztás nem elég éles, aminek úgy a tudomány, mint a népszerűsítés is egyaránt kárát vallja.

gyakran kimerítettnek tekintik a tárgy ismeretét az elődök által már megszerzett ismeretek elsajátításával és tucatirodalomnak kritikátlan felsorolásában is tudományt látnak, melynél pedig még mindig többet ér egyetlenegy, de jelentőségteljes munkának áttanulmányozása és megvitatása.¹ A tudományból könnyen gondolatszegény, kompilált technika, szám- és adatgyűjtemény lesz, mely «szellemi» munkát akár egy jól szerkesztett gép is elvégezhetné. Aki meg akarja látni az igazság napját, annak gyakran kell túlágaskodnia azok fején, akik a világosságnak háttal fordulva csak az igazság árnyékából tudnak a nap létéről tudomást szerezni.

Neubauer Gyula.

¹ Logik III. köt. I. r. II. fej. 2. f. §.